
PARKI KULTUROWE JAKO NARZĘDZIE KSZTAŁTOWANIA I OCHRONY PRZESTRZENI PUBLICZNYCH W KRAKOWIE

MOL Paulina ¹

- 1 Paulina Mol
Referat Parków Kulturowych, Wydział Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Miasta Krakowa
paulina.mol@um.krakow.pl

ABSTRAKT: Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła do polskiego systemu prawnego nową formę ochrony zabytków w postaci parku kulturowego. Celem jej ustanowienia jest ochrona zabytków nieruchomych oraz krajobrazu kulturowego występującego na danym terenie. Przez 20 lat funkcjonowania tej formy ochrony zabytków wciąż jeszcze niewiele samorządów zdecydowało się na utworzenie na terenie gminy (bądź kilku gmin) parku kulturowego. Niemniej, przy jasno sformułowanych zapisach i konsekwentnym ich egzekwowaniu, park kulturowy może być skutecznym narzędziem ochrony i kształtowania przestrzeni publicznych polskich miast i wsi. Powyższa tematyka została poruszona w niniejszym artykule na przykładzie parków kulturowych funkcjonujących na terenie Krakowa.

SŁOWA KLUCZOWE: park kulturowy, ochrona zabytków, krajobraz kulturowy, przestrzeń publiczna

1. Wstęp

Tematem niniejszego artykułu są zagadnienia związane z kształtowaniem i ochroną przestrzeni publicznych przy wykorzystaniu ustawowej formy ochrony zabytków, jaką jest park kulturowy. Tworzenie parków kulturowych jest jednym z elementów szeroko pojętych działań określanych jako zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu¹. Za materiał do rozważań posłużą parki kulturowe, które zostały ustanowione na terenie Krakowa. W momencie sporządzania przedmiotowego artykułu (grudzień 2022 roku), akt prawa miejscowego, jakim jest uchwała rady gminy w sprawie utworzenia parku kulturowego, obowiązywał na trzech obszarach Krakowa. Ustanowienie przez radę gminy parku kulturowego wciąż jest dość mało popularną formą ochrony zabytków w Polsce. Do tej pory utworzono ją dla około 40 obszarów. Brakuje jednak pełnej i aktualnej bazy (rejestru), w której zgromadzone byłyby informacje o wszystkich utworzonych parkach kulturowych. W ostatnich latach widać wprawdzie niewielką zmianę w kwestii podejścia do tej formy ochrony zabytków – w 2022 roku utworzono Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem² w Krakowie oraz Park Kulturowy „Stare Miasto” w Przemyślu³, trwają prace nad utworzeniem parku kulturowego m.in. w Gdańsku⁴, Raciborzu⁵, Pszczynie⁶, Rybniku⁷, a Rada Miasta Stołecznego Warszawy już kilka lat temu podjęła uchwały intencyjne w sprawie przystąpienia do prac mających na celu utworzenie Parku Kulturowego Historyczne centrum Warszawy wraz z Traktem Królewskim⁸ oraz Parku Kulturowego Starej i Nowej Pragi⁹, które w przyszłości dołączą do już istniejącego Wilanowskiego Parku Kulturowego¹⁰, lecz potencjał tej formy ochrony zabytków jest znacznie większy. Według badań specjalistów z Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Polsce istnieje co najmniej 800 obszarów zasługujących na objęcie parkiem kulturowym¹¹.

1 Z. Myczkowski, Park kulturowy jako forma obszarowej ochrony zabytków, „Ochrona Zabytków” 2007, nr 2, s. 114.

2 Uchwała Nr LXXXIII/2368/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 kwietnia 2022 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem.

3 Uchwała Nr 71/2022 Rady Miejskiej w Przemyślu z dnia 27 kwietnia 2022 r. w sprawie utworzenia Parku Kulturowego „Stare Miasto”.

4 Uchwała Nr XXXVI/913/21 Rady Miasta Gdańska z dnia 27 maja 2021 r. w sprawie zamiaru utworzenia parku kulturowego na terenie Śródmieścia Gdańska.

5 Uchwała Nr XIII/207/2019 z dnia 19 grudnia 2019 r. w sprawie podjęcia prac nad utworzeniem w Mieście Racibórz parku kulturowego pod nazwą „Park Kulturowy Stare Miasto w Raciborzu”.

6 Uchwała Nr XXXV/431/21 Rady Miejskiej w Pszczynie z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie ogłoszenia o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego w Pszczynie.

7 Uchwała Nr 258/XVI/2015 Rady Miasta Rybnika z dnia 17 grudnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego w obszarze śródmieścia Miasta Rybnika.

8 Uchwała Nr LVII/1493/2017 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 16 listopada 2017 r. w sprawie intencji przystąpienia do prac mających na celu utworzenie parku kulturowego.

9 Uchwała Nr LXXIV/2105/2018 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 27 września 2018 r. w sprawie intencji przystąpienia do prac mających na celu utworzenie parku kulturowego.

10 Uchwała Nr XXXIV/819/2012 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 29 marca 2012 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą „Wilanowski Park Kulturowy”.

11 J. Rulewicz, *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w świetle współczesnych problemów ochrony krajobrazu*, [w:] *Współczesne problemy ochrony krajobrazu*, red. M. Kucharczyk, Lublin 2004.

Dyskusję nad tematem roli parków kulturowych jako narzędzia w kształtowaniu i ochronie przestrzeni publicznych należy zacząć od wyjaśnienia pojęć: kształtowanie, ochrona, przestrzeń publiczna. Internetowy słownik języka polskiego PWN¹² wyraz „kształtować” rozumie jako: 1) „nadawać określony kształt rzeczom materialnym” bądź 2) „wpływać na coś w celu osiągnięcia określonego efektu”. Wyraz „ochrona” zdefiniowany jest w kilku kontekstach, w odniesieniu do zagadnień poruszanych w przedmiotowym artykule należy rozumieć go jako 1) „zabezpieczenie przed czymś niekorzystnym, złym lub niebezpiecznym” bądź 2) „to, co przed czymś ochrania”. Na próżno natomiast szukać w słowniku czy zapisach ustaw definicji przestrzeni publicznej. W Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹³ (dalej: upzp) możemy znaleźć jedynie definicję „obszaru przestrzeni publicznej” (art. 2 pkt 6 upzp), który rozumiany jest jako obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno-przestrzenne, określony w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Na potrzeby zapisów krakowskich uchwał o parkach kulturowych przestrzeń publiczną należy więc rozumieć jako: drogi publiczne, place, zieleni urządzoną ogólnodostępną i ogólnodostępne wnętrza urbanistyczne, w tym podwórza, dziedzińce, pasáže i przejścia w podcieniach budynków.

2. Podstawa prawna ustanawiania parków kulturowych

Czym właściwie jest park kulturowy, często błędnie nazywany parkiem kultury lub parkiem krajobrazowym? Pojęcie parku kulturowego pojawiło się już w ustawie o ochronie dóbr kultury i o muzeach¹⁴ (obecnie uchylonej). W wyniku jej nowelizacji w 1990 roku art. 5 został uzupełniony o punkt 12, który zawierał zapis mówiący, że pod względem rzeczowym przedmiotem ochrony może być w szczególności krajobraz kulturowy w formie ustanawianych stref ochrony konserwatorskiej, rezerwatów i parków kulturowych. Wprowadzenie takiego zapisu było wynikiem wieloletnich starań przedstawicieli środowisk konserwatorskich i architektów krajobrazu, którzy dążyli do uzyskania narzędzi ochrony krajobrazu historycznego¹⁵. Szczególne zasługi w tej kwestii należy przypisać środowisku architektów krajobrazu związanych z Politechniką Krakowską. Ustawa nie precyzowała jednak zakresu i sposobu ochrony, jaki może być ustanowiony dla parków kulturowych. Brak aktów wykonawczych do tej nowelizacji uniemożliwił w praktyce powoływanie parków i rezerwatów kulturowych¹⁶. W oparciu o zapisy przedmiotowej ustawy powołano do życia jedynie dwa „parki kulturowe” – w Gdańsku¹⁷ oraz na obszarze twierdzy Srebrna Góra¹⁸.

12 sjp.pwn.pl.

13 Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.).

14 Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach (Dz. U. nr 10 poz. 48).

15 A. Siwek, *Po co nam park kulturowy? – Geneza i specyfika formy ochrony zabytków*, „Renowacje i Zabytki” 2020, nr 1, s. 36.

16 Tenże, *Decyzje o wpisie do rejestru zabytków, a problematyka ochrony krajobrazu kulturowego*, [w:] *Materiały Międzynarodowej Konferencji Konserwatorskiej Kraków 2000 – „Teoria i praktyka w ochronie zabytków architektury, zespołów i miejsc historycznych”*, Kraków 1998.

17 Park Kulturowy Fortyfikacji Miejskich „Twierdza Gdańsk” (Centrum Hewelianum), utworzony w 2002 r.

18 Forteczny Park Kulturowy w Srebrnej Górze, utworzony w 2002 r.

Park kulturowy w rozumieniu obecnie obowiązującej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹⁹ (dalej uoz) jest jedną z form ochrony wymienionych w art. 7. Jest to stosunkowo nowa forma ochrony zabytków, którą do polskiego systemu prawnego wprowadziła wspomniana ustawa. Park kulturowy jest obszarową formą ochrony zabytków, która oprócz zabytków nieruchomości (charakterystycznych dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej) chroni również krajobraz kulturowy, rozumiany jako postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierający elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowane w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka (art. 3 pkt 14 uoz). Najczęściej przedmiotem ochrony w tej formie są miasta, organizmy żywe i zmienne z samej swojej natury²⁰. Powołanie parku kulturowego może skutkować wieloma korzyściami, m.in. integracją mieszkańców poprzez ich aktywizację, pogłębieniem wiedzy dotyczącej walorów przyrodniczo-kulturowych i zasad ochrony, tworzeniem i podtrzymywaniem tożsamości, aktywnym zarządzaniem krajobrazem, wzmocnieniem promocji walorów krajobrazowych²¹. Opis czynności proceduralnych związanych z przygotowaniem i podjęciem uchwały w sprawie utworzenia parku kulturowego zawarty został w art. 16 uoz.

Katalog regulacji, które mogą być ustanawiane w uchwale w sprawie utworzenia parku kulturowego, został wymieniony w ustawie w sposób enumeratywny i dotyczy:

- prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomości;
- umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego;
- zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- składowania lub magazynowania odpadów.

Co za tym idzie, gminy nie posiadają delegacji ustawowej do wprowadzania w zapisach uchwały regulacji dotyczących innych zagadnień niż wymienione powyżej. Zapisy uchwały muszą być sformułowane jako zakazy i ograniczenia. Wprowadzenie przez radę gminy w uchwale regulacji dotyczących wszystkich powyższych zagadnień nie jest obowiązkowe.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w przypadku utworzenia parku kulturowego obligatoryjne jest sporządzenie dwóch dokumentów:

- planu ochrony parku kulturowego, uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków, a następnie zatwierdzonego przez radę gminy;
- miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, który należy sporządzić w terminie 3 miesięcy od chwili utworzenia parku kulturowego.

19 Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 840).

20 R. Marcinek, *Czym jest krajobraz kulturowy? [w:] Park kulturowy. Szansa i wyzwanie*, red. R. Marcinek, Warszawa 2022.

21 Z. Myczkowski, *Przesłanki do zarządzania krajobrazem kulturowym w obszarach prawnie chronionych – myśli różne*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG” 2008, nr 10, s. 326–336.

Dokumenty te są również narzędziami służącymi do kształtowania i ochrony przestrzeni publicznych, zwłaszcza gdy ich zapisy stosuje się kompleksowo.

Utworzenie parku kulturowego jest najczęściej kolejną już formą ochrony zabytków ustanawianą na danym terenie. Obszary Krakowa, na których do tej pory zostały utworzone parki kulturowe, od wielu lat objęte są ochroną zabytków w postaci wpisu do rejestru zabytków (wpisy indywidualne oraz obszarowe), uznaniem za pomnik historii (z wyjątkiem PK Nowa Huta, dla którego trwają starania o uznanie za pomnik historii) oraz ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Warto również zauważyć, że tematyka ochrony zabytków nieruchomych i krajobrazu kulturowego, możliwej dzięki utworzeniu parku kulturowego, była i jest przedmiotem zainteresowania wielu naukowców i badaczy, głównie wywodzących się z Krakowa. Powstało wiele publikacji i artykułów na ten temat, a ich autorami są m.in. Zbigniew Myczkowski, Andrzej Siwek, Roman Marcinek, Marek Świdrak, Agata Zachariasz²².

3. Parki kulturowe w Krakowie – informacje ogólne

Zapisy krakowskich uchwał w sprawie utworzenia parku kulturowego regulują wszystkie zagadnienia z wyjątkiem zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury. Kwestia ta jest obecnie regulowana zapisami tzw. uchwały krajobrazowej²³, a przed zmianami wprowadzonymi do upzp precyzowała ją Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu²⁴ (tzw. ustawa krajobrazowa), fakultatywnie mogła też być regulowana zapisami miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obowiązujące uchwały w sprawie utworzenia parku kulturowego na terenie Krakowa największy nacisk kładą na regulacje dotyczące umieszczania nośników reklamowych oraz prowadzenia działalności handlowej i usługowej, gdyż z tymi dwoma zagadnieniami wiąże się najwięcej negatywnych zjawisk obecnych w przestrzeni publicznej polskich gmin.

Należy wskazać, że potrzeba tworzenia parków kulturowych na obszarze Krakowa praktycznie od samego początku wprowadzenia tej formy ochrony zabytków do polskiego prawodawstwa była rekomendowana w dokumentach planistycznych województwa małopolskiego (Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego z 2003 roku²⁵ i z 2018

22 R. Marcinek, Z. Myczkowski, A. Siwek, *Ocena skuteczności ochrony krajobrazu w parkach kulturowych w Polsce*, „Wiadomości Konserwatorskie” 2021, t. 66 s. 106–120; M. Świdrak, *Przedmiot ochrony, celowość oraz dopuszczalne granice ingerencji uchwały tworzącej park kulturowy* [w:] *Historia, pamięć, tożsamość w edukacji humanistycznej*, t. 6, red. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Kraków 2020; A. Zachariasz, *Zwierzyniecki Park Kulturowy w Krakowie*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, R. 105, z. 1–A, s. 77–99 oraz literatura cytowana w niniejszym artykule.

23 Uchwała Nr XXXVI/908/20 Rady Miasta Krakowa z dnia 26 lutego 2020 r. w sprawie ustalenia „Zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń”.

24 Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774).

25 Uchwała Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego.

roku²⁶) oraz Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa (z 2003 roku²⁷ i z 2014 roku²⁸). Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego z 2003 roku rekomendował utworzenie parku kulturowego na 9 obszarach związanych z założeniami fortecznymi Twierdzy Kraków. Wskazania te zostały również zawarte w dokumencie Studium z 2003 roku, a także w dokumencie zmiany Studium z 2014 roku. Obowiązujący obecnie Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego rekomenduje istnienie 4 parków kulturowych na terenie Krakowa: Stare Miasto, Nowa Huta, Kazimierz-Stradom z Bulwarami Wisły, a także Stare Podgórze z Krzemionkami. Na trzech pierwszych z wymienionych obszarów obowiązują uchwały w sprawie utworzenia parku kulturowego, dla czwartego trwają prace koncepcyjne.

4. Początki tworzenia parków kulturowych w Krakowie

Pierwsze próby utworzenia parku kulturowego na terenie Krakowa zostały podjęte w 2004 roku. Rozpoczęto wtedy prace nad zapisami dla Zwierzynieckiego Parku Kulturowego. Celem jego powołania było zapewnienie zintegrowanej ochrony wybitnych walorów krajobrazowych terenu tzw. zachodniego klina zieleni. Projektowany park kulturowy objął obszar o powierzchni ponad 1100 ha, a w jego graniach znalazły się m.in. teren Lasu Wolskiego, Salwator, kopiec Kościuszki i kopiec Piłsudskiego, fort Skała, klasztor Kamedułów na Bielanych. Krajobraz, przyroda i kultura tworzą tam wybitny zespół przestrzenny, który przez „łukę pośród miasta” – Błonia Krakowskie – zielonym klinem sięga śródmieścia i stanowi łącznik pomiędzy zabudową centrum miasta a otaczającymi Kraków terenami zieleni²⁹. Obszar ten przez lata poddawany był silnej presji inwestycyjnej, dlatego podjęto próby jego ochrony. Dnia 5 lipca 2006 roku Rada Miasta Krakowa podjęła uchwałę Nr CXIV/1174/06 w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą „Zwierzyniecki Park Kulturowy”³⁰. Niestety uchwała Rady Miasta Krakowa została skutecznie zaskarżona i w grudniu 2007 roku utraciła moc³¹.

26 Uchwała Nr XLVII/732/18/2018 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r. w sprawie przyjęcia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego (Dz. Urz. Woj. Małop. z dnia 18.04.2018 r., poz. 3215).

27 Uchwała Nr XII/87/03 Rady Miasta Krakowa z dnia 16 kwietnia 2003 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa.

28 Uchwała Nr CXII/1700/14 z dnia 9 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa”.

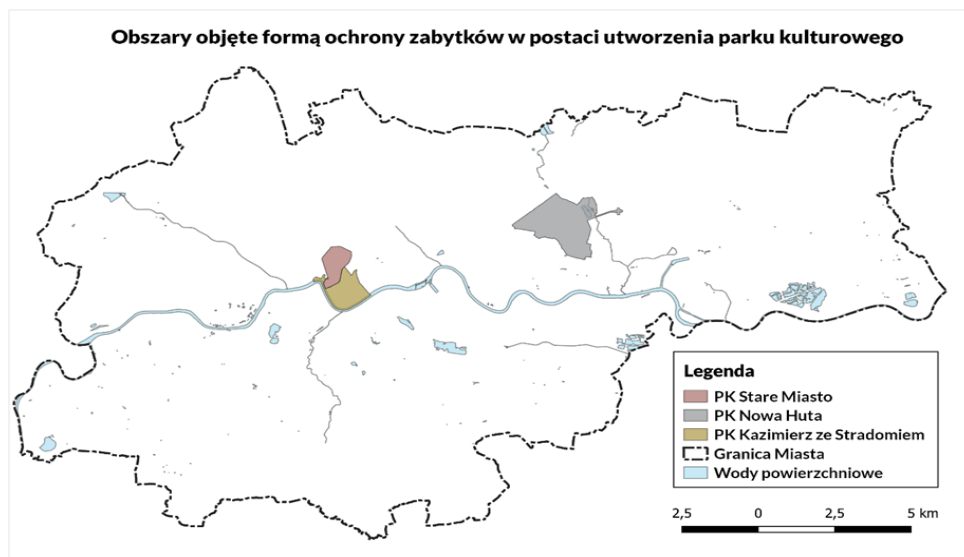
29 M.K. Kaczorowska, *Park Kulturowy jako forma ochrony zespołów urbanistycznych Kraków – Zwierzyniec*, „Ochrona Zabytków” 2007, nr 1, s. 101.

30 Uchwała Nr CXIV/1174/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą „Zwierzyniecki Park Kulturowy”.

31 Wyrokiem z dnia 3 kwietnia 2007 r., sygn. akt III SA/Kr 55/07 WSA w Krakowie, po rozpoznaniu skargi strony, stwierdził nieważność zaskarżonej uchwały Nr CXIV/1174/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 5 lipca 2006 r. o utworzeniu parku kulturowego pod nazwą „Zwierzyniecki Park Kulturowy”. Wyrokiem z dnia 7 grudnia 2007 r., sygn. akt II OSK 1487/07, NSA oddalił skargę kasacyjną Rady Miasta Krakowa od wyroku WSA.

Taki sam los spotkał zapisy niektórych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla tego obszaru, m.in. unieważniony w całości mpzp „Wzgórze św. Bronisławy”³².

Aktualnie (grudzień 2022 roku) na terenie Gminy Miejskiej Kraków możemy wyróżnić trzy obszary (il. 1), dla których podjęto uchwałę w sprawie utworzenia parku kulturowego: Park Kulturowy Stare Miasto³³, Park Kulturowy Nowa Huta³⁴ i Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem³⁵.

Il. 1. Obszary objęte formą ochrony zabytków w postaci utworzenia parku kulturowego na terenie Gminy Miejskiej Kraków, oprac. Paulina Mol

5. Park Kulturowy Stare Miasto

Ochrona zabytków w formie parku kulturowego najdłużej działa na obszarze Starego Miasta (zapisy weszły w życie w 2011 roku). Swoim zasięgiem obejmuje ona teren wewnątrz Plant oraz Wzgórze Wawelskie (powierzchnia 94 ha), na którym utworzono Park Kulturowy Stare Miasto. Ustanowienie parku kulturowego jako narzędzia służącego do porządkowania, kształtowania i ochrony przestrzeni publicznych jest tu najlepiej widoczne. Na obszarze tym, ze względu

32 Uchwała Nr LXXXIV/833/05 Rady Miasta Krakowa z dnia 6 lipca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wzgórze św. Bronisławy” – ogłoszona w Dz. Urz. Woj. Małop. NR 476, poz. 3528 z dnia 29 sierpnia 2005 r. Wyrokiem z dnia 10 czerwca 2009 r. NSA, sygn. akt: II OSK 1854/08, po rozpatrzeniu skargi kasacyjnej Gminy Miejskiej Kraków od wyroku WSA w Krakowie z dnia 18 kwietnia 2008 r., sygn. akt II SA/Kr 757/06, stwierdzającego nieważność uchwały Nr LXXXIV/833/05 Rady Miasta Krakowa z dnia 6 lipca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wzgórze św. Bronisławy”, oddalił skargę kasacyjną.

33 Uchwała Nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Stare Miasto (tj. Dz. Urz. Woj. Małop. z 2019 r., poz. 1507).

34 Uchwała Nr XXIX/757/2019 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Nowa Huta (Dz. Urz. Woj. Małop. z 2019 r. poz. 8347).

35 Uchwała Nr LXXXIII/2368/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 kwietnia 2022 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem (Dz. Urz. Woj. Małop. z 2022 r. poz. 3267).

na jego charakter, związany głównie z obsługą ruchu turystycznego (niewielka liczba stałych mieszkańców), zauważalna była nadmiernie rozbudowana działalność handlowa i usługowa, której towarzyszyła ogromna liczba nośników reklamowych, instalowanych na elewacjach zabytkowych budynków, najczęściej bez wymaganych decyzji, opinii czy zgód (il. 2).

Il. 2. Chaos reklamowy na ul. Grodzkiej – około 2006 r. (zasoby UMK)

Dzięki regulacjom dotyczącym prowadzenia działalności usługowej przyjęto m.in. zasady funkcjonowania ogródków gastronomicznych, zapisy odnoszące się do występów artystów ulicznych oraz zasady przewozu osób przy wykorzystaniu pojazdów wolnobieżnych (il. 3 i 4), dla których corocznie przeprowadzany jest konkurs na świadczenie usług przewozowych.

Il. 3. Przykładowy wygląd pojazdu wolnobieżnego przed wprowadzeniem regulacji w uchwale w sprawie utworzenia Parku Kulturowego (zasoby UMK)

Il. 4. Przykładowy wygląd pojazdu wolnobieżnego obecnie (zasoby UMK)

W zapisach uchwały znalazły się również zapisy dotyczące zasad prowadzenia działalności handlowej w przestrzeni publicznej, ograniczające handel obwoźny do konkretnych lokalizacji, ze wskazaniem rodzajów asortymentu, jakim można handlować. Wprowadzono także m.in. zakaz tzw. handlu z ręki i zakaz wystawiania i oferowania do sprzedaży towarów przed budynkami frontowymi oraz na elewacjach tych budynków (il. 5 i 6).

Il. 5. Handel i ekspozycja towaru przed budynkiem – ul. Floriańska przed utworzeniem parku kulturowego (zasoby UMK)

Il. 6. Zmiany, jakie nastąpiły po wprowadzeniu uchwały – ul. Floriańska około 2016 r. (zasoby UMK)

Najbardziej znaczącym krokiem zmierzającym do uporządkowania przestrzeni publicznej było jednak wprowadzenie restrykcyjnych zasad, które pozwalają przedsiębiorcom na instalowanie nie więcej niż 1 nośnika reklamowego stanowiącego szyld w rozumieniu upzp (il. 7), a także ograniczają jego gabaryty (il. 8 i 9). Udało się również w znacznym stopniu uporządkować przestrzeń publiczną, co bardzo dobrze widać przede wszystkim na elewacjach zabytkowych budynków.

Il. 7. Zmiany, jakie zaszły na elewacji kamienicy przy ul. Mikołajskiej (usunięcie zmultiplikowanych nośników reklamowych – szyldów; zasoby UMK)

Il. 8. Nośnik reklamowy umieszczony na elewacji kamienicy przy ul. Szewskiej (niezgodny z zapisami uchwały ze względu na zbyt duże gabaryty; zasoby UMK)

Il. 9. Nośnik reklamowy umieszczony na elewacji kamienicy przy ul. Szewskiej dostosowany do zapisów uchwały (zasoby UMK)

Konsekwentne i wielopłaszczyznowe działania mające na celu monitorowanie obszaru parku pod kątem przestrzegania zapisów uchwały poskutkowały ograniczeniem działalności handlowej w przestrzeni publicznej (handel z ręki, handel obwoźny) i usunięciem z niej m.in. banerów umieszczonych w pasie drogowym, reklam obwożonych przez różnego rodzaju pojazdy oraz reklam znajdujących się na rusztowaniach budowlanych. Niezależnie od kwestii znajomości regulacji obowiązujących na obszarze parku należy stwierdzić, iż zdarzają się przedsiębiorcy, którzy nie mają zamiaru dostosowywać się do przepisów i z premedytacją stosują nielegalne nośniki reklamowe³⁶. Takie przypadki wciąż można jeszcze zaobserwować, zwłaszcza w godzinach wieczornych oraz w weekendy, tj. poza godzinami pracy urzędników odpowiedzialnych za monitorowanie obszaru parku.

6. Park Kulturowy Nowa Huta

Park Kulturowy Nowa Huta ma zupełnie inny charakter niż parki kulturowe utworzone w centrum Krakowa. Celem strategicznym jego powołania jest ochrona krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi i zielenią komponowaną, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, a także nawiązanie do historii powstania i funkcjonowania nowoczesnego „miasta idealnego”, jakim miała być Nowa Huta w zamyśle jej projektantów³⁷. Mimo iż teren objęty PK Nowa Huta jest prawie 4 razy większy niż teren PK Stare Miasto, jest on użytkowany głównie przez lokalnych mieszkańców (obecnie notowana jest niewielka liczba turystów na tym obszarze), a co za tym idzie działalność handlowa i usługowa nastawione jest tu przede wszystkim na obsługę i zaspokojenie ich potrzeb. Kwestia nadmiernej liczby nośników reklamowych oraz rozbudowanej działalności handlowej i usługowej ingerującej w zabytkowy charakter dzielnicy nie była w tym przypadku tak istotna jak na terenie PK Stare Miasto. Warto również zaznaczyć, że z uwagi na charakter obszaru oraz silne utożsamianie się z dzielnicą lokalni aktywiści, którym los zabytkowych obiektów znajdujących się w Nowej Hucie nie jest obojętny, zgłaszają do odpowiednich jednostek wszelkie nieprawidłowości pojawiające się na terenie parku kulturowego. Niestety, świadomość mieszkańców co do tego, że teren tzw. starej Nowej Huty to obszar zabytkowy, wciąż jest niewystarczająca. W rozmowach z mieszkańcami pojawiają się czasami stwierdzenia: „Jaki zabytek, przecież to komunistyczne blokowisko, co tu chronić, nie róbcie nam tu skansenu”. W związku z tym konieczna jest ciągła edukacja mieszkańców i przedsiębiorców w kwestii konieczności ochrony Nowej Huty oraz zasadności wprowadzenia w uchwale regulacji w sprawie utworzenia parku kulturowego i obejmowania zabytków innymi formami ochrony.

7. Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem

Teren Parku Kulturowego Kazimierz ze Stradomiem to obszar najkrócej objęty w Krakowie tą formą ochrony zabytków. Swoim charakterem przypomina obszar Parku Kulturowego Stare

36 T. Przybyło, *Bieżące funkcjonowanie Parku Kulturowego Stare Miasto*, „Renowacje i Zabytki” 2020, nr 1, s. 68–69.

37 Z. Myczkowski, A. Siwek, *Park Kulturowy Nowej Huty – nowa formuła ochrony urbanistyki i architektury 2. połowy XX wieku*, „Wiadomości Konserwatorskie” 2017, nr 49, s. 113–124.

Miasto ze względu na powszechną obecność infrastruktury handlowej i usługowej (związanej z ruchem turystycznym) oraz towarzyszące im reklamy. W odróżnieniu od terenu PK Stare Miasto obszar PK Kazimierz ze Stradomiem jest w znacznej mierze zamieszkały przez stałych mieszkańców, którzy dokładają wielu starań, aby odpowiadał on ich potrzebom. Na etapie przygotowywania projektu uchwały mieszkańcy brali czynny udział w konsultacjach społecznych i dyskusjach i mieli realny wpływ na ostateczny kształt zapisów uchwały. W odpowiedzi na ich postulaty i uwagi wprowadzone zostały m.in. regulacje dotyczące godzin funkcjonowania ogródków gastronomicznych. W przestrzeni tego parku kulturowego widać już zachodzące zmiany, jednak większych efektów w porządkowaniu przestrzeni publicznej należy spodziewać się po 1 września 2023 roku, gdyż część zakazów i ograniczeń w stosunku do obiektów i urządzeń istniejących na terenie parku w dniu wejścia w życie uchwały ma zastosowanie dopiero po upływie 12 miesięcy.

8. Podsumowanie

Aby skutecznie wykorzystywać narzędzie, jakim są parki kulturowe, należy przede wszystkim konsekwentnie egzekwować zasady przyjęte w zapisach uchwały. W tym celu trzeba stale monitorować obszary parków kulturowych, sprawdzając, czy przyjęte regulacje nie są łamane, a gdy zaistnieje konieczność, podjąć stosowne działania, zgłaszając nieprawidłowości (wykroczenia) do odpowiednich służb. Ważna jest systematycznie sporządzana dokumentacja fotograficzna, która może być wykorzystywana do porównania zachodzących zmian. Tu pojawia się druga składowa wpływająca na efektywne wykorzystywanie tej formy ochrony zabytków – zaangażowanie i współpraca komórek organizacyjnych urzędu (m.in. Wydział Architektury i Urbanistyki, Biuro Miejskiego Konserwatora Zabytków, Wydział Spraw Administracyjnych), miejskich jednostek organizacyjnych (m.in. Zarząd Dróg Miasta Krakowa, Zarząd Infrastruktury Sportowej), służb porządkowych (Policja, Straż Miejska) oraz wielu innych podmiotów. Współdziałanie odbywa się również w ramach spotkań zespołów zadaniowych, podczas których omawiane są najpilniejsze problemy, pojawiające się na terenie parków kulturowych (Zespół ds. Parków Kulturowych), weryfikowani są artyści uliczni, którzy chcą występować na terenie parków kulturowych (Zespół zadaniowy ds. weryfikacji artystów ulicznych³⁸), uzgadniane i opiniowane są imprezy i przedsięwzięcia plenerowe pod kątem ich rozmieszczenia w zabytkowej przestrzeni publicznej oraz oprawy wizualnej (Zintegrowane Centrum Zarządzania Dziedzictwem Krakowa³⁹).

Zmiany w zakresie porządkowania przestrzeni publicznej odzwierciedlają również coroczne inwentaryzacje, prowadzone na potrzeby sprawozdania Zespołu ds. Parków Kulturowych z realizacji zadań w danym roku kalendarzowym. Coroczne sprawozdania są publikowane na stronach Biuletynu Informacji Publicznej Miasta Krakowa.

38 Zarządzenie Nr 1002/2012 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 17 kwietnia 2012 r. z późn. zm. w sprawie powołania Zespołu Zadaniowego ds. weryfikacji artystów ulicznych działających na obszarze objętym Uchwałą Nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Stare Miasto.

39 Zarządzenie Nr 3291/2019 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 4 grudnia 2019 r. z późn. zm. w sprawie powołania zespołu zadaniowego pod nazwą Zintegrowane Centrum Zarządzania Dziedzictwem Krakowa, trybu i zakresu jego działania.

9. Wnioski

1. Warto ustanawiać formę ochrony zabytków w postaci parku kulturowego – ważne, aby uchwały miały przejrzyste skonstruowane zapisy, które w łatwy sposób można stosować i egzekwować.
2. Przed rozpoczęciem prac nad formułowaniem zapisów uchwały tworzącej park kulturowy należy dokonać rozpoznania wartości oraz obszarów problemowych występujących w granicach przyszłego parku kulturowego – pozwoli to sformułować zapisy dopasowane do specyfiki danego obszaru.
3. Trzeba konsekwentnie, w sposób ciągły i systematyczny, monitorować obszar parków kulturowych oraz przestrzegać przyjętych reguł przy jednoczesnej wielopłaszczyznowej współpracy oraz działaniach edukacyjnych.
4. Należy stosować tę formę ochrony zabytków zwłaszcza na terenach gmin, gdzie nie uchwalono tzw. uchwały krajobrazowej, a obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego nie zawierają regulacji dotyczących zasad sytuowania nośników reklamowych oraz obiektów małej architektury.
5. Warto tworzyć parki kulturowe, gdyż mogą stać się impulsem do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, będących narzędziem do zapewnienia ładu przestrzennego oraz zachowania zasad zrównoważonego rozwoju.
6. Ważna jest rola systematycznej i ciągłej edukacji mieszkańców i przedsiębiorców oraz propagowanie przepisów i idei ustanawiania tej formy ochrony zabytków. Może się to przejawiać w organizacji spotkań dla mieszkańców, wydawaniu broszur informacyjnych czy aktywnym prowadzeniu mediów społecznościowych, które na bieżąco dokumentują i obrazują proces zmian zachodzących w przestrzeni miejskiej.
7. Należy rozważyć zmiany prawa na szczeblu krajowym, które umożliwią nakładanie dotkliwszych kar za nieprzestrzeganie zapisów uchwał ustanawiających parki kulturowe, a także zastanowić się nad mniej skomplikowaną (rozbudową) procedurą uzyskiwania zgód na sytuowanie nośników reklamowych, co zachęci inwestorów do w pełni legalnego ich instalowania.

Bibliografia:

Marcinek R., *Czym jest krajobraz kulturowy?* [w:] *Park kulturowy. Szansa i wyzwanie*, red. R. Marcinek, Warszawa 2022.

Marcinek R., Myczkowski Z., Siwek A., *Ocena skuteczności ochrony krajobrazu w parkach kulturowych w Polsce*, „Wiadomości Konserwatorskie” 2021, t. 66.

Myczkowski Z., *Park kulturowy jako forma obszarowej ochrony zabytków*, „Ochrona Zabytków” 2007, nr 2.

Myczkowski Z., *Przesłanki do zarządzania krajobrazem kulturowym w obszarach prawnie chronionych – myśli różne*, „Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego PTG” 2008, nr 10.

Myczkowski Z., Siwek A., *Park Kulturowy Nowej Huty – nowa formuła ochrony urbanistyki i architektury 2. połowy XX wieku*, „Wiadomości Konserwatorskie” 2017, nr 49.

Przybyło T., *Bieżące funkcjonowanie Parku Kulturowego Stare Miasto*, „Renowacje i Zabytki” 2020, nr 1.

Rulewicz J., *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w świetle współczesnych problemów ochrony krajobrazu*, [w:] *Współczesne problemy ochrony krajobrazu*, red. M. Kucharczyk, Lublin 2004.

Siwek A., *Decyzje o wpisie do rejestru zabytków, a problematyka ochrony krajobrazu kulturowego*, [w:] *Materiały Międzynarodowej Konferencji Konserwatorskiej Kraków 2000 – „Teoria i praktyka w ochronie zabytków architektury, zespołów i miejsc historycznych”*, Kraków 1998.

Siwek A., *Po co nam park kulturowy? – Geneza i specyfika formy ochrony zabytków*, „Renowacje i Zabytki” 2020, nr 1.

Świdrak M., *Przedmiot ochrony, celowość oraz dopuszczalne granice ingerencji uchwały tworzącej park kulturowy*, [w:] *Historia, pamięć, tożsamość w edukacji humanistycznej*, t. 6, red. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Kraków 2020.

Zachariasz A., *Zwierzyniecki park kulturowy w Krakowie*, „Czasopismo Techniczne. Architektura 2008”, R. 105, z. 1–A, s. 77–99.

Spis przywołanych ustaw, uchwał i zarządzeń prezydenta Miasta Krakowa:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 503 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 840).

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774).

Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach (Dz. U. nr 10 poz. 48).

Uchwała Nr 71/2022 Rady Miejskiej w Przemyślu z dnia 27 kwietnia 2022 r. w sprawie utworzenia Parku Kulturowego „Stare Miasto”.

Uchwała Nr XXXVI/913/21 Rady Miasta Gdańska z dnia 27 maja 2021 r. w sprawie zamiaru utworzenia parku kulturowego na terenie Śródmieścia Gdańska.

Uchwała Nr XIII/207/2019 z dnia 19 grudnia 2019 r. w sprawie podjęcia prac nad utworzeniem w Mieście Racibórz parku kulturowego pod nazwą „Park Kulturowy Stare Miasto w Raciborzu”.

Uchwała Nr XXXV/431/21 Rady Miejskiej w Pszczynie z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie ogłoszenia o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego w Pszczynie.

Uchwała Nr 258/XVI/2015 Rady Miasta Rybnika z dnia 17 grudnia 2015 r. w sprawie ogłoszenia o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego w obszarze śródmieścia Miasta Rybnika.

Uchwała Nr LVII/1493/2017 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 16 listopada 2017 r.

w sprawie intencji przystąpienia do prac mających na celu utworzenie parku kulturowego.

Uchwała Nr LXXIV/2105/2018 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 27 września 2018 r. w sprawie intencji przystąpienia do prac mających na celu utworzenie parku kulturowego.

Uchwała Nr XXXIV/819/2012 Rady Miasta Stołecznego Warszawy z dnia 29 marca 2012 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą „Wilanowski Park Kulturowy”.

Uchwała Nr XXXVI/908/20 Rady Miasta Krakowa z dnia 26 lutego 2020 r. w sprawie ustalenia „Zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń”.

Uchwała Nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r. w sprawie uchwalenia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego.

Uchwała Nr XLVII/732/18/2018 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r. w sprawie przyjęcia Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego (Dz. Urz. Woj. Małop. z dnia 18.04.2018 r., poz. 3215).

Uchwała Nr XII/87/03 Rady Miasta Krakowa z dnia 16 kwietnia 2003 r. w sprawie Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa.

Uchwała Nr CXII/1700/14 z dnia 9 lipca 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Krakowa”.

Uchwała Nr CXIV/1174/06 Rady Miasta Krakowa z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą „Zwierzyniecki Park Kulturowy”.

Uchwała Nr LXXXIV/833/05 Rady Miasta Krakowa z dnia 6 lipca 2005 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru „Wzgórze św. Bronisławy” – ogłoszona w Dz. U. Woj. Małop. Nr 476, poz. 3528 z dnia 29 sierpnia 2005 r.

Uchwała nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Stare Miasto (tj. Dz. Urz. Woj. Małop. z 2019 r., poz. 1507).

Uchwała Nr XXIX/757/2019 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 listopada 2020 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Nowa Huta (Dz. Urz. Woj. Małop. z 2019 r. poz. 8347).

Uchwała Nr LXXXIII/2368/22 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 kwietnia 2022 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem (Dz. Urz. Woj. Małop. z 2022 r. poz. 3267).

Zarządzenie Nr 1002/2012 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 17 kwietnia 2012 r. z późn. zm. w sprawie powołania Zespołu Zadaniowego ds. weryfikacji artystów ulicznych działających na obszarze objętym Uchwałą Nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą Park Kulturowy Stare Miasto.

Zarządzenie Nr 3291/2019 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 4 grudnia 2019 r. z późn. zm. w sprawie w sprawie powołania zespołu zadaniowego pod nazwą Zintegrowane Centrum Zarządzania Dziedzictwem Krakowa, trybu i zakresu jego działania.

Zarządzenie Nr 2111/2020 Prezydenta Miasta Krakowa z dnia 28 sierpnia 2020 r. z późn. zm.
w sprawie powołania Zespołu ds. parków kulturowych.

Spis stron internetowych:

sip.lex.pl (w zakresie wyroków sądów oraz treści ustaw)

sjp.pwn.pl